

คำนิยามบางประการของ วัฒนธรรม

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์อมร โสภณวิเชษฐวงศ์

พ.ศ. ๒๕๓๘-๒๕๔๐ รัฐบาลกำหนดให้เป็นปี
สืบสานวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะ พ.ศ. ๒๕๓๘ นี้ เป็น
ปีวัฒนธรรมไทยกับการพัฒนา

วัฒนธรรมคืออะไร คนทั่วไปยังมีความเข้าใจ
สับสนกันอยู่ จึงขอเอาคำนิยามและคำอธิบายต่าง ๆ เกี่ยว
กับวัฒนธรรมมาแสดงไว้ตามสมควร เพื่อจะได้เปรียบเทียบ
และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง

วัฒนธรรมเป็นเรื่องของมนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์
เท่านั้นที่มีวัฒนธรรม สัตว์อื่น ๆ จะไม่มีวัฒนธรรม วิชาการ
ต่าง ๆ ที่ว่าด้วยมนุษย์ เช่น มานุษยวิทยา สังคมวิทยา

จิตวิทยา รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ ย่อมกล่าวถึงวัฒนธรรมทั้งสิ้น
แม้แต่จะแยกวัฒนธรรมเป็นวิชาหนึ่งต่างหาก เรียกว่า
"วัฒนธรรมวิทยา" ก็กระทำได้

เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งของ
วิชาการต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น ความหมายของวัฒนธรรม
จึงมีตั้งแต่กว้างที่สุดจนถึงแคบที่สุด แล้วแต่วัตถุประสงค์ของ
วิชานั้น ๆ

ความหมายที่กว้างที่สุด เป็นความหมายในวิชา
มานุษยวิทยา นักมานุษยวิทยาหลายคนได้ให้คำนิยาม
วัฒนธรรมไว้ดังต่อไปนี้

* อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ : M.S. (Education) State
University of New York, U.S.A.

- วัฒนธรรม คือ สิ่งทั้งหมดอันซับซ้อนประกอบด้วย ความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ กฎหมาย ศีลธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ความสามารถอื่น ๆ ที่มนุษย์ได้มาในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม (Edward B. Tylor)

- วัฒนธรรม คือ ทุกสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมา เพื่อใช้ในการดำรงชีวิตร่วมกันในสังคม เป็นสิ่งที่คนส่วนใหญ่ในสังคมนั้น ยอมรับนับถือและปฏิบัติตาม รวมทั้งเก็บสะสมและถ่ายทอดวิธีการประพฤติปฏิบัติกันต่อไปยังลูกหลาน (Bronislaw Malinowski)

- วัฒนธรรมอันประกอบด้วยแบบพฤติกรรมที่ได้มาโดยการเรียนรู้ และถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง โดยใช้สัญลักษณ์นั้นแตกต่างกันไปในกลุ่มชนต่าง ๆ วัฒนธรรมยังรวมถึงเครื่องมือเครื่องใช้ที่มนุษย์สร้างขึ้นมา ส่วนประกอบที่สำคัญของวัฒนธรรม ยังประกอบด้วยความคิดดั้งเดิมและค่านิยมที่ติดตามมา นอกจากนั้น วัฒนธรรมยังพิจารณาได้ในแง่หนึ่งว่า เป็นผลผลิตของการกระทำ และในอีกแง่หนึ่งว่า เป็นเงื่อนไขที่จะให้เกิดการกระทำต่อ ๆ ไป (A.L. Kroeber)

- A.L. Kroeber และ C. Kluckhohn ได้ศึกษาคำนิยาม และคำอธิบายเกี่ยวกับวัฒนธรรมเป็นอันมาก แล้วสรุปว่า "วัฒนธรรม เป็นผลผลิต เป็นประวัติศาสตร์ เป็นสิ่งที่เลือกมา เป็นสิ่งที่เรียนรู้ ขึ้นอยู่กับสัญลักษณ์ และเป็นสิ่งที่สืบเนื่องมาจากพฤติกรรมและผลของพฤติกรรม"

ความหมายของวัฒนธรรมตามวิชาสังคมวิทยา โดยสรุปมีดังต่อไปนี้

- วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตซึ่งสังคมมนุษย์ทำให้เจริญขึ้น เพื่อสนองความต้องการอันเป็นพื้นฐานของความอยู่รอด ความถาวรแห่งเชื้อชาติ และการจัดระเบียบสังคม วัฒนธรรมเป็นประมวลแห่งงานวัตถุ แบบแห่งองค์การทางสังคม แบบแผนความประพฤติที่ได้รับการอบรมมา ความรู้ ความเชื่อ และการดำเนินงานอื่น ๆ ทั้งปวง ซึ่งได้แก่การทำให้เจริญขึ้นในสังคมมนุษย์ วัฒนธรรมจึงได้แก่ การจัดการกับสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ (Joseph S. Roucek and Roland R. Warren)

- วัฒนธรรมแสดงถึงผลรวมแห่งการสร้างสรรค์ของมนุษย์ ผลรวมนี้ได้จากประสบการณ์ของกลุ่มชน จวบจนถึงปัจจุบัน วัฒนธรรม หมายความว่ารวมถึง สิ่งทั้งปวงที่มนุษย์ได้ทำขึ้นในรูปเครื่องมือ อาวุธ ที่อยู่อาศัย สินค้า และสิ่งที่เป็นวัตถุอื่น ๆ หมายความว่ารวมถึง สิ่งทั้งปวงที่มนุษย์ได้ทำให้อิทธิพลขึ้นในด้านทัศนคติ ความเชื่อ ความคิดเห็น การตัดสินใจ กฎหมาย สถาบัน ศิลปะ วิชาความรู้ ปรัชญา และองค์การทางสังคม วัฒนธรรมหมายความว่ารวมถึง ความเกี่ยวเนื่องกันระหว่างสิ่งที่กล่าวแล้วกับด้านอื่น ๆ แห่งชีวิตมนุษย์ ในฐานะที่แตกต่างจากชีวิตสัตว์ ทุกสิ่งไม่ว่าจะเป็นวัตถุหรือไม่ใช่วัตถุซึ่งมนุษย์สร้างขึ้นในการดำเนินชีวิต ย่อมนับว่าเป็นวัฒนธรรมทั้งสิ้น (New Outline of the Principles of Sociology)

- วัฒนธรรมหมายถึง กฎเกณฑ์และการคิดวิธีที่จะอยู่ร่วมกับคนอื่นได้ วิธีใช้วัตถุที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ วิธีปฏิบัติต่อร่างกายของเรา และวิธีจัดระเบียบเรื่องราวอันจะต้องประพฤติปฏิบัติเกี่ยวกับชีวิตนั้น ส่วนใหญ่ได้ว่าเป็นหลักและเตรียมไว้ล่วงหน้าแล้วก่อนที่จะเราจะเกิดมาใน

โลก แบบแผนแห่งความคิดและการกระทำภายในสังคม ดังกล่าวรวมเรียกว่า "วัฒนธรรม" ขอนี้ทำให้คิดถึงความจริงว่า จะต้องศึกษาทุก ๆ สังคมจากขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งสังคมได้ทำให้เจริญขึ้น เนื่องจากกาที่เคยผ่านพบเหตุการณ์มานาน และความคึกคักไม่ว่าจะถูกหรือผิด มีเหตุผลหรือไม่ มีเหตุผล ไม่เพียงพอที่จะหาข้ออธิบายจากความประพฤติดังกล่าว บุคคล และลักษณะทางจิตใจ ไม่เพียงพอที่จะตัดสินลักษณะทางกายภาพของบุคคล และสภาพสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่แยกออกไป/ จากการพิจารณาสิ่งเหล่านั้นในลักษณะรวม (E.T. Miller)

คำอธิบายวัฒนธรรมในด้านอื่น ๆ มีดังนี้

- วัฒนธรรมเป็นคำที่ใช้กันกว้างขวางมากที่สุด แต่ก็ยังหละหลวมมาก คำนี้ใช้กันผิดบ่อย ๆ ด้วยเรามากพูดถึงวัฒนธรรมนี้และวัฒนธรรมนั้น วัฒนธรรมในสมัยโบราณ และวัฒนธรรมสมัยใหม่ วัฒนธรรมตะวันออกและวัฒนธรรมตะวันตก วัฒนธรรมอารยันและวัฒนธรรมเซมิติก วัฒนธรรมแห่งเชื้อชาติ และวัฒนธรรมแห่งประชาชาติ อาจไม่เป็นการไกลเกินความจริงนักที่จะกล่าวว่า วัฒนธรรม คือ วิวัฒนาการซึ่งมนุษย์คิดทำขึ้น หรือวัฒนธรรม คือ ความประณีตขึ้นในชีวิต ความคิดอ่าน การกระทำของมนุษย์ กระบวนการและผลรวมแห่งความประณีตขึ้นดังกล่าว ก็เรียกว่าวัฒนธรรมด้วย (R.R. Diwaker)

- วัฒนธรรมที่แท้จริงนั้นมิได้มาจากภายนอก หากมาจากภายในตัวคนเราเอง วัฒนธรรมไม่ใช่ขนานนกเงาที่เคลือบอยู่ข้างนอก หากเป็นส่วนสำคัญแห่งลักษณะประจำตัวบุคคล วัฒนธรรมที่แท้จริง คือ สิ่งที่เราได้มาด้วยตนเองในการ

ครองชีวิต และวัฒนธรรมที่มีคุณค่าควรแก่การพิจารณา คือ สิ่งที่เป็นส่วนหนึ่งของลักษณะประจำตัวบุคคลโดยแท้จริง (Miss Lillian Eichler)

คำนิยามวัฒนธรรมของนักวัฒนธรรมไทย

- วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีมนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือผลิตขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตของมนุษย์ในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้ เรียนกันได้ เอาอย่างกันได้ วัฒนธรรม คือ สิ่งอันเป็นผลผลิตของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อน สืบต่อเป็นประเพณีกันมา วัฒนธรรม คือ การคิดเห็น ความรู้สึก ความประพฤติกิริยาอาการ หรือการกระทำใด ๆ ของมนุษย์ในส่วนรวม ลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกันและสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือ ระเบียบ ประเพณี เป็นต้น

- วัฒนธรรม คือ มรดกแห่งสังคม ซึ่งสังคมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม (พระยาอนุมานราชธน)

- วัฒนธรรมหมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบ ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน (พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติพุทธศักราช ๒๔๘๕)

- วัฒนธรรม คือ สิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่หมู่คณะ วิถีชีวิตของหมู่คณะ ทางวิทยาการหมายถึง พฤติกรรมและสิ่งที่คนในหมู่ผลิตสร้างขึ้นด้วยการเรียนรู้จากกันและกัน และร่วมไข้อยู่ในหมู่พวกของคน (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕)

บรรดาคำนิยามวัฒนธรรมเหล่านี้ ส่วนมากให้ความหมายไว้อย่างกว้าง รวมเอาความเจริญทางจิตใจ พฤติกรรมทางสังคมทุกอย่าง และผลผลิตทั้งเป็นรูปธรรมและนามธรรมเข้าไว้ด้วยกัน

คำนิยามที่แคบได้แก่ คำนิยามในพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๕ ซึ่งหมายถึงแบบฉบับที่ดีงาม หรือวัฒนธรรมส่วนที่ได้รับการเลือกสรรแล้ว

ในสมัยปัจจุบัน ได้มีการลดขอบเขตของวัฒนธรรมให้แคบลงมาอีก โดยถือว่า พฤติกรรมส่วนที่เป็นการแก้ปัญหาของมนุษย์เท่านั้นเป็นความหมายที่แท้จริงของวัฒนธรรม วัฒนธรรม เป็นรูปแบบวิธีแก้ปัญหามนุษย์และมนุษย์เรียนรู้รูปแบบนี้ ระหว่างที่เจริญเติบโตอยู่ภายในสังคม เพราะฉะนั้น วัฒนธรรม ก็คือ วิถีชีวิตของชุมชน

สังคมมนุษย์มีปัญหามาก ไม่ว่าปัญหาคบครัว ปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาทางการเมือง ปัญหาสังคม หรือปัญหาอื่น ๆ ซึ่งจำเป็นต้องแก้ด้วยกัน การแก้ปัญหาคืออาศัยวัฒนธรรมเป็นแกนจึงจะแก้ได้สำเร็จ

พฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออกมานั้น นอกจากเป็นการแก้ปัญหาแล้ว ยังมีคำนิยามเป็นตัวกำหนด ที่มาที่สำคัญของคำนิยามของไทย คือ พระพุทธศาสนาและระบบเกษตรกรรม อันแสดงออกมาเป็นคำนิยามในการชอบทำบุญกุศล และมีความสัมพันธ์กันฉันพี่น้อง เป็นต้น ที่มาของคำนิยามใหม่ของไทย คือ ลัทธิทุนนิยม แสดงออกมาเป็นคำนิยามในเรื่องเงินและอำนาจ ทำให้มีการแข่งขันกันในด้านเศรษฐกิจอย่างสูง

พ.ศ. ๒๕๓๘ นี้เป็นปีวัฒนธรรมกับการพัฒนา ซึ่งหมายความว่า การพัฒนาทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคมจะต้องยึดวัฒนธรรมเป็นแกน ได้แก่ ใช้วิธีแก้ปัญหาของชุมชนหรือภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นแนวทางในการพัฒนา รวมทั้งคำนึงถึงที่มาของคำนิยามของไทย คือ พระพุทธศาสนาและระบบเกษตรกรรมด้วย นักวิชาการหลายท่านเห็นพ้องต้องกันว่า ประเทศไทยนั้นถึงจะพัฒนาไปเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ก็ทั้ง "พุทธ-เกษตร" หรือพระพุทธศาสนากับระบบเกษตรกรรมไม่ได้

บรรณานุกรม

งามพิศ สัตย์สงวน หลักมานุษยวิทยา กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์ ๒๕๓๒.

สุชีพ ปุณฺณานุภาพ วัฒนธรรมวิทยา กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา ๒๕๐๐.

เสฐียรโกเศศ วัฒนธรรมเบื้องต้น กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๑๓.

Hoebel, E. Adamson Anthropology : The Study of Man New York : McGraw-Hill 1966.